

Dr. Elza Kučera

IZDAVAČ
Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
Zagreb
www.ifzg.hr

ZA IZDAVAČA
Luka Boršić

GRAFIČKA PRIPREMA
Marin Martinić Jerčić

DESIGN KORICA
Vanja Kovačić

TISAK
Grafomark d.o.o.

ISBN 978-953-7137-89-2

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 001223528.

Dr. Elza Kučera

Luka Boršić
Ivana Skuhala Karasman

Drugo izmijenjeno i prošireno izdanje

 Institut za
filozofiju

Zagreb, 2024.

Sadržaj

Uvod	9
Život Elze Kučere	15
Tko je bila Elza Kučera?	15
Obiteljska podrška	24
Školovanje Elze Kučere	36
Osnovno i srednje školovanje	36
Studiji u Beču, Zagrebu i Zürichu	40
Elza Kučera između 1909. i 1944. godine	50
Prilog Elze Kučere emancipaciji žena	54
Elza Kučera u mirovini	60
Korespondencija Elze Kučere	61
Elza Kučera i Camilla Lucerna	63
Elza Kučera i Ema Boić	65
Elza Kučera i sestre Broch	66
Elza Kučera i Ulrich Hans Bosshardt	67
Elza Kučera i Ignjat Bokur	68
Elza Kučera i Franziska (Franka) Baumgarten-Tramèr	69
Elza Kučera i obitelj Katičić	70
Elza Kučera i obitelj Šenoa	72
Zadnji dani	72
Prva hrvatska knjižničarka	75
Tekstovi »Die Frau als Bibliothekarin« i »Ženski rad u bibliotekama«	86

Korespondencija Elze Kučere s drugim knjižničarima	87
Elza Kučera i Ivan Kostrenčić	87
Elza Kučera i Franjo Fancev	88
Elza Kučera i Šime Jurić	89
Kučera kao filozofkinja	91
Akademski filozofski put Elze Kučere	91
Spoznajna teorija Thomasa Browna	104
Pjesma <i>Filozofija</i> : Kučerin pjesnički rastanak od filozofije?	108
Kučerin filozofski život u Hrvatskoj	111
Neki Kučerini neobjavljeni filozofski spisi	112
Elza Kučera i sveslavenski filozofski kongres	114
Kučerini filozofski kolokviji i <i>Revija za filozofiju i psihologiju</i>	116
Kučerina filozofska korespondencija	117
Elza Kučera i Ludwika Dobrzyńska-Rybicka	118
Elza Kučera i Vladimir Dvorniković	121
Elza Kučera i Ksenija Atanasijević	123
Elza Kučera i Alma Sodnik	125
Elza Kučera i Pavao Vuk-Pavlović	126
Prva hrvatska eksperimentalna psihologinja	129
Kučerino djelovanje na području psihologije	130
Elza Kučera i Wilhelm Wundt	144
Kučerin doprinos eksperimentalnoj psihologiji	145
Čuvstva, emocije, osjećaji, osjeti	149
Knjižica <i>Die fragen der Gefühlspsychologie und ihre Erklärungs-möglichkeiten</i>	151
Rukopis <i>Karakteristika htijenja i mišljenja u vidu eksperimentalnog istraživanja</i>	154
Rukopis <i>Moja teorija čuvstava i volje</i>	157
Završne napomene	165

Dodatak I. Kratak izbor iz proze i poezije Elze Kučere	169
<i>Božić 1901.</i>	172
<i>Posljednja lutka</i>	173
<i>Mlada djevojka na plesu</i>	174
<i>Lučije pjesmice</i>	175
<i>Sirota</i>	176
<i>Sursum corda</i>	176
Dodatak II. Izbor iz Kučerinih knjižničarskih zapisa	177
<i>Univerzitetska biblioteka u Zagrebu</i>	178
<i>Počeci saradnje Jugoslavenskih biblioteka</i>	180
Dodatak III. Kučerin neobjavljen tekst <i>Karakteristika mišljenja i htijenja u vidu eksperimentalnog istraživanja</i>	185
Popis radova Elze Kučere	213
Radovi iz područja knjižničarstva	214
Radovi iz područja filozofije i psihologije	217
Literarni i biografski radovi	219
Prijevodi	221
Bibliografija	223
Radovi o Elzi Kučeri	223
Ostali radovi korišteni pri pisanju ove knjige	225
Kazalo važnijih imena i pojmova	231

Elza Kučera na Zvezdarnici u Zagrebu. Fotografija iz ostavštine Elze Kučere u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Uvod

Elzu Kučeru »otkrili« smo baveći se pisanjem enciklopedijskoga priručnika *Naše žene* 2016. godine. Prva saznanja o njoj dobili smo iz oskudnih enciklopedijskih natuknica, no ubrzo smo shvatili da su podaci o njoj ne samo bili preoskudni glede njezine vrijednosti, već počesto i netočni. Elza Kučera (1883. – 1972.) spominje se kao najranija hrvatska profesionalna knjižničarka. Rjeđe, i to pretežno u stručnoj literaturi, spominje se kao prva psihologinja – ponekad se dodaje riječ »eksperimentalna«, ali slobodno bismo mogli ostaviti i širi pojam psihologinje. No s obzirom na naš znanstveno-istraživački projekt, *Hrvatske filozofkinje u europskom kontekstu*,¹ ponajviše nam je zapelo za oko to da je doktorirala filozofiju u Zürichu, i to za hrvatske prilike vrlo rano, 1909. godine. Već sam taj podatak da se radi o ženi koja je u četirima stvarima bila prva u Hrvatskoj – prva knjižničarka, prva eksperimentalna psihologinja, prva doktorica filozofije i prva državna službenica – dovoljno je da se detaljnije prouči njezin život i djelo.

Na sreću ona je iznimno pažljivo i sustavno čuvala sve što je ikad zapisala. Ostale su nam njezine diplome, službeni dopisi, izresci iz novina, pisma koja je primila, nacrti pisama koje je sama slala, fotografije, pa čak i poneki računi koje je plaćala... Ukratko, stekli smo dojam da je sačuvano gotovo sve o njoj. Nakon njezine smrti posredstvom obitelji Cvetko i djelomično Katičić cijela njezina ostavština završila je u Zbirci rukopisa i starih knjiga u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, ustanovi u kojoj je provela cijeli svoj radni vijek. To nam je pružilo priliku da je detaljno upoznamo: i kao osobu i kao znanstve-

¹ Projekt pod brojem UIP-2017-05-1763, u trajanju od 2018. do 2022. godine, financirala je Hrvatska zaklada za znanost.

nicu. To proučavanje nije bilo bez prepreka: njezin je rukopis većinom teško čitljiv ili sasvim nečitak. I sama Kučera toga je bila svjesna. U pismu Ivani Brlić-Mažuranić iz 1928. godine objasnila je zašto piše na pisaćem stroju: »I moje je pismo napisano strojem. Navikla sam da njime pišem, nekako da mi misli izlaze onda sredjenije i jasnije, a mislim da je to usluga i onom, tko će pismo da čita, jer moj je rukopis vrlo nečitljiv« (Kučera 1972: R 4771a). Ipak, nažalost, većina njezinih zapisa, koliko privatnih toliko i znanstvenih, kao i nacrti pisama koje je slala, napisani su rukom.

Njezina ostavština u Zbirci rukopisa i starih knjiga čuva se pod signaturama R 4743 do R 4777 te R 4782 i R 4806. Radi se o iznimno obilnom materijalu. Prema našoj procjeni ostavština Elze Kučere sadrži oko 13000 listova i pedesetak fotografija. Građu smo podijelili u sljedeće cjeline:

- osobna građa (obiteljski i osobni dokumenti, svjedodžbe, podaci o obitelji, osobna korespondencija, dnevници itd.): cca. 1500 listova;
- građa o knjižničarskom poslu: cca. 1700 listova;
- građa o istraživanju u psihologiji i filozofiji, prijevodi: cca. 7000 listova;
- građa o feminističkim temama i pravima žena: cca. 200 listova;
- spomenice, literarni radovi, monografije: cca. 600 listova;
- bilješke s predavanja: cca. 2000 listova.

Kučera je ukupno objavila oko 500 tiskanih stranica teksta. Ako ugrubo zbrojimo što je ostalo u njezinoj ostavštini, a da nije sasvim privatnog sadržaja, dolazimo do brojke da je, gledajući po broju listova, tek oko 5 % svega napisanoga ujedno i objavljeno. Naravno tu brojku treba uzimati s velikim oprezom jer je često pisala na papirima malog formata, ponešto se nalazi u dvjema verzijama itd. No ta brojka služi tomu da ukaže na Kučerinu iznimnu samokritičnost. Taj se strogi pristup vlastitom radu očituje još više kad se detaljnije pogleda njezina ostavština i uoči kako su poneki njezini radovi dogotovljeni i naizgled spremni za tisak, no ona se nikad nije odvažila dati ih tiskati, što je iznimna šteta

s obzirom na visoku kvalitetu njezinih istraživanja i obrade istraženog materijala. Jedan od tih radova, *Karakteristika mišljenja i htijenja u vidu eksperimentalnog istraživanja*, donosimo u dodatku ovoj knjizi.

* * *

Zašto smo ovu knjigu naslovili *Dr. Elza Kučera*? Ona se gotovo uvijek, osim u privatnoj korespondenciji s rijetkim bliskim osobama, potpisivala s dodatkom titule prije svojega imena – Dr. Premda nigdje nije spomenula da je bila prva žena iz Hrvatske s titulom doktorice filozofije i ne znamo je li toga bila svjesna, Elza Kučera bila je vrlo ponosna na svoje akademsko postignuće. I to s punim pravom. Ne samo zato što je tu titulu dobila uza značajne osobne žrtve: boreći se tijekom studija u Zürichu s velikom novčanom oskudicom, svejedno je iznimno mnogo učila i radila, polagala sve ispite u roku, sudjelovala u eksperimentima, uvelike je nadmašivala nužne studentske obveze. Po povratku u Hrvatsku, u svijetu muškaraca u kojem je radila u knjižnici, tražila je i dobila poštovanje koje je njezin status zasluživao. U prvi čas, kad smo čuli da je Jasna Cvetko, kći njezine kućne pomoćnice, a kasnije prijateljice Slavice, koje su obje neko vrijeme stanovale skupa s Elzom Kučerom, kao djevojčica Elzu zvala »doktoricom« i kao školarica oslovljavala je u pismima i dopisnicama »draga naša gđo Dr.«, učinilo nam se to čudno. No što smo dublje razumijevali njezin život, to nam je postajalo jasnije da se ovdje ne radi o uznositosti i pretencioznosti, već je za nju ta titula takoreći postala dio njezina identiteta, kao neko drugo ime. Nazvavši ovu monografiju *Dr. Elza Kučera*, željeli smo ne samo odati počast prvoj Hrvatici doktorici filozofije, već joj i odati počast oslovivši je onako kako je to ona voljela i tražila.

* * *

Ova je knjiga koncipirana ovako. U prvom poglavlju donosimo detaljniji prikaz njezina života i obrazovanja. U idućim trima poglavljima izlažemo njezin profesionalni i znanstveni rad koji se može podijeliti u

tri dijela: Kučera kao knjižničarka, Kučera kao filozofkinja i Kučera kao psihologinja. Na kraju knjige donosimo tri dodatka u kojima dajemo izbor iz triju različitih područja na kojima je Kučera bila produktivna. Prvi dodatak daje izbor iz njezina pjesničkog i literarnog stvaralaštva. U drugom dodatku donosimo prijepis njezina kraćeg i neobjavljenog knjižničarskog teksta o povijesti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te prijepis njezina zadnjeg knjižničarskog rada koji je objavila 1961. godine, u svojoj sedamdesetosmoj godini. U trećem dodatku donosimo uređen prijepis njezina neobjavljenog teksta pod naslovom »Karakteristika mišljenja i htijenja u vidu eksperimentalnog istraživanja«.

* * *

Zahvaljujemo se recenzentkinjama dr. sc. Marijani Borić i dr. sc. Ani Maskalan na podršci, sugestijama i ispravcima. Zahvaljujemo se dr. sc. Dariju Škarici, dr. sc. Filipu Grgiću i dr. sc. Borisu Kožnjaku koji su pročitali rukopis i predložili neke dopune i izmjene. Također se na ovom mjestu zahvaljujemo strpljivim zaposlenicima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Zbirka rukopisa i starih knjiga, koji su nam na zahtjev promptno priređivali dijelove iz njezine ostavštine. No posebno velika zahvalnost ide gospođi Jasni McElroy, nekoć Cvetko, koja nas je ugostila u svojem domu pokraj Zagreba i pričala nam o Elzi Kučeri s kojom je živjela do svoje prve udaje. Na kraju zahvaljujemo svima onima koji su tijekom ovih godina pokazivali zanimanje za naš rad.

Luka Boršić

Ivana Skuhala Karasman

Uvod u drugo izmijenjeno i prošireno izdanje

Godine 2022. objavili smo prvo izdanje knjige *Dr. Elza Kučera*. Na našu radost, knjiga je postigla jedan od svojih najvažnijih ciljeva: o Elzi Kučeri počelo se pisati u medijima, objavljena je popularna knjižica posvećena njoj, izašlo je nekoliko preglednih i znanstvenih radova o njoj, organizirana je izložba u njezinoj matičnoj ustanovi, Nacionalnoj i sveučilišnom knjižnici u Zagrebu 2023. godine. Zahvaljujući tom interesu, prvo je izdanje knjige rasprodano do početka 2024. godine.

Nastavljajući proučavanje Elze Kučere došli smo do novih spoznaja o ovoj značajnoj Hrvatici koje smo inkorporirali u ovo drugo, izmijenjeno i prošireno, izdanje. Posebice se to odnosi na poglavlje o Kučeri kao psihologinji. Nadalje, uveli smo neke nove likovne materijale i proširili smo popis literature. Imali smo i manje dopune u njezinom životopisu i korespondenciji.

I ovom prilikom zahvaljujemo se svima koji su pokazali interes za naš rad i za Elzu Kučeru.

U Zagrebu, travanj 2024. godine.

*Luka Boršić
Ivana Skuhala Karasman*